

האמת היא מה שמפשט

בשנת 1947, שנתיים אחרי שחרורו מן הסטאלג בגרמניה, פרסם עמנואל לוינס את הספר " מן הקיום אל הקיים ", שנכתב ברובו בשבי. וכך מתחיל הפרק הראשון:

" ביטויים כמו " עולם שבור " או " עולם מהופך, מעורער ", ככל שנהיו שגורים ובנאליים, מבטאים בכל זאת רגשות אמיתיים ."

לוינס אינו מזכיר שם את המלחמה שזה עתה הסתיימה כנימוק לקביעה הזאת אלא את " הניגוד בין המאורעות לסדר הרציונלי...את אי- היכולת עבור ה אני להשיג את ה אתה ולפיכך, את אי-היכולת של השכל למלא את מה שנראה תפקידו העיקרי - אלה מסקנות אשר, בדמדומים של עולם אחד, מעירות שוב את האובססיה העתיקה של קץ העולם. "

קראתי את השורות האלה לפני שנים רבות, ולא העליתי אז בדעתי שהן יכולות להתייחס לאקטואליה. כמובן לא היו חסרים מאורעות דרמטיים בישראל ובעולם, מלחמות, מבצעים צבאיים והפיכות עקובות מדם. אבל מי חשב אז על עולם שבור ועל האפשרות של קץ העולם ?

רק בעשורים האחרונים אנחנו עדים, מי בבעתה ומי בשוויון נפש, להפיכת סדרי הטבע. אמנם הבורא הבטיח לנח ולאנושות : " עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף ויום ולילה לא ישבתו ", אבל הברית מחייבת את שני הצדדים, ומסתבר שהאנושות ניצלה את ההרשאה שניתנה לה כדי לשלוח את ידה ואת זרועה הטכנית בכל אוצרות הטבע, בלי לחשוב על הדורות הבאים. " אחרינו המבול ! ", והמבול אכן בא ומאיים על המשך קיומנו. הקיום המשותף מבוסס בחלקו על התמדת סדרי בראשית, ובחלקו על אחריותנו המשותפת.

באותה מדה התערער הסדר החברתי שנבנה בקושי אחרי שתי מלחמות עולם, אחרי מחנות המוות והגולג בלבה של אירופה, אחרי שתי דיקטטורות טורפות אדם, שרמסו ברגל גסה כל חוק וכל ערך אנושי. המשטרים הדמוקרטיים, פגומים ושבריריים ככל שיהיו, קמו על חורבות אירופה, באזור שבו גדלתי נמחק הגבול בין גרמניה לצרפת, האיחוד האירופי הבטיח תנועה חופשית ושיתוף פעולה בין מדינות שבמשך מאות שנים הקיזו זו את דמה של זו, הבדלי השפות ופצעי העבר לא נראו כמכשולים שאי אפשר להתגבר עליהם, אפשר היה לנשום, ליצור ולחלום. היינו נאיביים, האמנו בעתיד טוב יותר, בטוח יותר ובעיקר אנושי יותר.

והנה, מול עינינו המשתאות, דמוקרטיות שנחשבו לאיתנות מראות סימני קריסה, דיקטטורות ישנות וחדשות מרימות ראש, ואמצעי הטכנולוגיה המשוכללים משרתים משטרים מושחתים.

הפנדמיה המשתוללת נכנסה לאוצר המילים ולאורחות החיים שלנו, המרוץ לחיסונים וההתנגדות הלא פחות נמרצת לקבלם, גם חינוך ואין כסף, רק הראו את עומק השסע המפלג בין בני האדם ואת הניגודים האידאולוגיים שאינם מאפשרים לפעול " כאיש אחד ובלב אחד ". עם המבול, חזרנו למגדל בבל, כאשר " לא ישמעו איש את שפת רעהו ". " לא ישמעו " - תרתי משמע: לא יוכלו, וגם לא ירצו לשמוע. כל קבוצה חיה בפלנטה האידאולוגית שלה.

נבואתו המפחידה של ניטשה, שקבע כי " עובדות אינן בנמצא, כי אם פירושים בלבד " (" הרצון לעוצמה " , כרך ב, עמ. 11) התקיימה במלואה. גם מה שקרה אתמול יכול להיות מוכחש. אין התחממות של כדור הארץ, אין צורך להתגונן מפני הפנדמיה, והניסיון האלים לכבוש את הקפיטול ולהפוך את תוצאות הבחירות לא היה אלא ביקור של תיירים שוחרי שלום.

השורות שכתב לוינס ב-1947 כאילו נכתבו היום. העולם נראה שוב שבור ומעורער. בקנה מידה שנראה פחות דרמטי, אבל לא פחות מאיים, המראות שנראו בבית המחוקקים בירושלים - קללות רמות וגידופים, אגרופים מונפים, היו תזכורת מרה לעובדה - כן ניטשה, יש עובדות! - שאנחנו חיים על שפת התהום. על מה הייתה המהומה? על חוק שיאפשר לאוכלוסיית הנוודים במדבר לקבל חשמל במגוריהם - בקתות ואוהלים. האם אברהם אבינו ובני ביתו היו זוכים לקבל חשמל? כאשר עבדי אבימלך, השליט המקומי, גנבו את הבאר שחפר אברהם, באו המלך ושר צבאו להתנצל ולתקן את הנזק. ואנחנו קוראים את הפסוקים האלה בראש השנה, ואנשים תוהים מדוע אנחנו קוראים אותם ביום הדין!

יש כמובן צד אחר למטבע. לפני יומיים, עמדתי בתור כדי לקבל את המנה הרביעית - אני מהסס, האם לכתוב מנה, או מן? הרי אנחנו ימים לפני קריאת פרשת המן שירד מן השמים... היה שם הפסיפס הישראלי המוכר, מבטאים, לבושים, נימוסים מכל הסוגים. הצוות הרפואי העמוס היה יעיל, מסביר פנים, לא קינאתי בהם. היה מספיק מן לכולם. שם לא שאלו מה עמדותיך הפוליטיות, אלא האם אתה אלרגי לתרופות? האם כאב לך בפעמים הקודמות? תישאר עוד כמה רגעים לבדוק אם הכול בסדר... לא רציתי לומר שאני דווקא אוהב חיסונים המצילים חיים, ולא פחות את אלה שהמציאו אותם, ואת אלה שמגישים לנו אותם.

מתחילת המגפה, אני שואל את עצמי: מה נדרש מאתנו בעת הזאת? אל מה מצביעה אצבע האלוהים? באין נביא בישראל, אני מוכרח לגלגל מחשבות בראשי, ולשאול את אלה ששרדו בגבורה את העולם השבור של פעם, כיצד לנהוג כאשר מה שהיה נראה לנו בטוח מתמוטט.

ספר אחד שקראתי בנעוריי חזר לאחרונה על שולחני. הוא לא העלה קמט אחד של זקנה, ובימים הטרופים האלה גם הוא כמו מנת מן ולגימת מים במדבר.

שם הספר מעיד על תוכנו - אדמת אנוש - Terre des hommes - ולמרבה הפלא, ספר זה, המדבר בעיקר על בני האדם המהלכים על פני האדמה ועל החיבור ביניהם, נכתב על ידי טייס, הלוא הוא אנטואן דה סנט-אקזופרי. התרגום העברי, על ידי משה מרון, הופיע בשנת 2012. הספר פורסם בצרפת ב-1939. במהדורה העברית, העורך, גדעון טיקוצקי, שתרם הרבה, בתרגומים ובפרשנות, להפצת כתבי המחבר של " הנסיך הקטן ", מבליט את ההרואיות של סנט-אקזופרי ומתאר את ספרו כ " עדות יוצאת דופן למאבק של האדם והמכונה נגד איתני הטבע - מאבק החושף את היפה שבטבע, במכונה ובאדם. "

אני תמיד מתפלא מכך שכל ספר מלא השראה יכול להתפרש באופנים שונים. איש איש והסנט-אקזופרי שלו ! אינני חולק על כך שמחבר " אדמת אנוש " היה איש אמיץ, שסיכן את חייו כדי לפתוח ערוצי תחבורה אווירית, ואף הקריב אותם במבצע אבוד מראש נגד האימפריה הנאצית. אבל הספר יכול לשמש לנו כמורה דרך לא רק לגבי שליטה טכנית על איתני הטבע ואומץ במלחמה, אלא גם ובמיוחד להבנה על מה שמאחד את בני האדם.

אני מציע למי שעוד לא קרא את הספר, בשנת 2021, כלומר כ-60 שנה אחרי פרסומו, להתחיל אותו...מהסוף, משני הפרקים האחרונים, שהם כמו מדיטציה על המצב האנושי, בלי מונחים פילוסופיים, פרקים הנכתבים בשפה אנושית פשוטה ומתכוונים לגעת בעיקר. ומהו העיקר ?

" כדי להבין את האדם ואת צרכיו, כדי להכיר בו את העיקר, אין להעמיד זו כנגד זו את ודאות אמיתותיכם. כן, הצדק עמכם. אתם כולכם צודקים, ההיגיון מוכיח כל דבר. צודק גם מי שמטיל על הגיבנים את האשם בכל צרות העולם. אם נכריז מלחמה על הגיבנים, נלמד חיש מהר לשלהב את עצמנו. ננקום על פשעי הגיבנים. וכמובן הגיבנים מבצעים אף הם פשעים.

כדי לנסות ולחלץ אותו עיקר, יש לשכוח לרגע את המחלוקות אשר, משעה שהכירו בקיומן, הן גוררות אחריהן תורה שלמה של אמתות מוצקות, על הפנאטיות המשתמעת מכך. אפשר לסווג את בני האדם לפי אנשי ימין ואנשי שמאל, לפי גיבנים ושאינם גיבנים, לפי פשיסטים ודמוקרטים, והבחנות אלה אין עליהן עוררין. אך האמת, להווי ידוע, היא שמה שמפשט את עולם, ולא מה שיצר תוהו ובוהו. האמת היא שפה המבטאת את הכלל-אנושי...האמת איננה מה שהנו בר הוכחה, אלא מה שמפשט, ce qui simplifie.

מה הטעם להתווכח על אידאולוגיות ? הן כולן בנות הוכחה, אך גם סותרות זו את זו, וויכוחים כאלה גורמים לאיבוד תקווה בדבר ישועת האדם. וזאת, שעה שהאדם, בכל מקום סביבנו, מגלה צרכים זהים.

אנו מבקשים להיות משוחררים. זה שמכה במכוש, מבקש להקנות משמעות למכת מכושו. ומכת מכושו של הנידון לעבודת פרך, שמשפילה את הנידון, אינה דומה למכת מכושו של חוקר מרביצים, שמאדירה את החוקר. מחנה הכפייה אינו

שוכן במקום שמכים בו במכוש. זוועה איננה דבר שבחומר. המחנה (le bagne , מחנה כפייה) שוכן במקום שמכים בו מכות מכוש נטולות משמעות, שאינן מחברות את המקיש אל קהיליית האדם.

ואנו מבקשים להימלט מן המחנה. "Nous voulons nous évader du bagne".
האין זה פירוש מאיר עיניים ליציאת מצרים , לא רק כאפוס הלאומי , אלא כסיפור מכונן על קהיליית בני האדם, בשעה זו ובמקום שבו אנחנו חיים ?

מה שנדרש מאתנו הוא לחזור אל העיקר, והעיקר הוא מה שמפשט. זו הסיבה, לפי המהר"ל שאנחנו אוכלים בפסח מצה, לחמא עניא, לחם פשוט, האומר את המצב האנושי כפשוטו - לחם שעונים עליו דברים הרבה, ולפעמים שוכחים את העיקר : כל דכפין, יבא ויכל !